

УДК 373.091.33

Добров С. М.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРИ НА СТРУННИХ НАРОДНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАХ: ПРИЙОМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

Добров С. М. Методика навчання гри на струнних народних музичних інструментах: прийоми розвитку творчого мислення. Актуальність теми дослідження обумовлена трансформаційними процесами освітньої галузі України в цілому, зокрема необхідністю оновлення методологічного апарату навчання гри на народних музичних інструментах, узагальненням та систематизацією традиційних підходів та пошуку нових у процесі інструментальної підготовки. В статті розглянуто різноманітні традиційні методи й підходи до процесу навчання гри на народних музичних інструментах з урахуванням ступеню володіння інструментом. Також розглянуто технічні прийоми оволодіння струнним інструментом на початковому етапі оволодіння. Окремо розглянуто прийоми навчання, які сприяють розвитку творчого мислення. Наведено приклади міжпредметних зв'язків та означено їх методологічну доцільність. Визначено необхідність чіткої систематизації та взаємодії різних прийомів та форм розвитку музичних здібностей і творчого мислення особистості. Придільно особливу увагу питанням самостійної підготовки (розклад годин самостійної роботи, схема роботи для підвищення результативності) та питанням індивідуальної та малогрупової аудиторної роботи (творчі завдання, залучення до ансамблевої гри тощо).

Ключові слова: струнні музичні інструменти, міжпредметний зв'язок, музичні здібності, творче мислення.

Добров С. Н. Методика обучения игре на струнных народных музыкальных инструментах: приемы развития творческого мышления. Актуальность темы исследования обусловлена трансформационными процессами образования Украины в целом, в частности необходимостью обновления методологического аппарата обучения игре на народных музыкальных инструментах, обобщением и систематизацией традиционных подходов и поисками новых в процессе инструментальной подготовки. В статье рассмотрены различные традиционные

методы и подходы к процессу обучения игре на народных музыкальных инструментах с учетом степени владения инструментом. Также рассмотрены технические приемы овладения струнным инструментом на начальном этапе овладения. Отдельно в работе рассмотрены приемы, которые во время обучения способствуют развитию творческого мышления. Приведены примеры межпредметных связей и отмечено их методологическую целесообразность. Определена необходимость четкой систематизации и взаимодействия различных приемов и форм развития музыкальных способностей и творческого мышления личности. Особое внимание уделено вопросам самостоятельной подготовки (расписание часов и схема работы самостоятельной работы для повышения результативности труда) и вопросам индивидуальной и мало групповой аудиторной работы (творческие задания, приближение к ансамблевому музицированию).

Ключевые слова: струнные музыкальные инструменты, междисциплинарные связи, музыкальные способности, творческое мышление.

Dobrov S. Methods of learning to play the stringed folk musical instruments: techniques of creative thinking. Background research is due to the transformation processes of formation of Ukraine as a whole, in particular the need to update the methodological apparatus of learning to play traditional musical instruments, generalization and systematization of the traditional approach and seek new tool in the process of preparation. The article deals with a variety of traditional methods and approaches to teaching the game on national musical instruments to the extent that ownership of the instrument. It is also considered the techniques of mastering stringed instrument at the initial stage of mastering. Separately, work the techniques that during the training contribute to the development of creative thinking. Examples of inter-subject relations and noted their methodological feasibility. The necessity of a clear and systematize the interaction of different methods and forms of musical abilities and creative thinking person. Particular attention is paid to issues of self-training (hours schedule and scheme of independent work to improve the efficiency of labor) and the issues of individual and classroom work in the small groups (creative tasks, introduction to ensemble music).

Keywords: stringed musical instruments, interdisciplinary communication, musical ability, creative thinking.

Постановка проблеми. Національна концепція розвитку освіти «визначає основні напрями, пріоритети, завдання і механізми реалізації державної політики в галузі освіти» [5: 2] та ставить перед педагогікою в цілому й музичною педагогікою зокрема нові задачі й перспективи розвитку, через що виникають нові питання, які пов'язані з вимогами та потребами сучасної освітньої галузі й зокрема перспективами мистецької (музичної) освіти.

Нові сучасні вимоги ставить перед музичною освітою сьогодення, що переважає традиційні класичні методи навчання із практикою впровадження інноваційних технологій. Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва у вищому навчаль-

ному закладі вимагає оновлення підходів та методів підготовки, які спрямовані на розкриття творчого потенціалу та педагогічних здібностей майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато видатних педагогів (вітчизняних і зарубіжних) опікувалися питаннями методики навчання гри на народних музичних інструментах (балалайці). Слід підкреслити вклад видатних викладачів і науковців, які опікувалися питаннями музичної педагогіки та методики навчання гри на народних інструментах, зокрема Н. Личевої, В. Петрушина, И. Хоха, О. Яковлевої [2; 4; 6; 7].

У свою чергу В. Сухомлинський і Д. Кабалевський розглядаючи питання естетичного виховання, оцінювали музичне мистецтво, зокрема заняття музикою, як найважливіший засіб розвитку естетичного виховання [1].

Мета дослідження. Сучасна музична педагогіка багато уваги приділяє естетичному вихованню, будуючись на принципах єдності виховання і навчання, при цьому, ставлячи першочерговим завданням розвиток в особистості ідейного багатства творчих сил і мистецьких здібностей. Дане дослідження покликане узагальнити і систематизувати особливості традиційних методів і підходів гри на струнних музичних інструментах (балалайки) та виявити інноваційні прийоми й методи, впроваджені у процес інструментальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні групи музичних інструментів (зокрема, струнних) вимагають від виконавця засвоєння різних за ступенем складності прийомів гри, що потребує диференційованих завдань з урахуванням індивідуальних можливостей виконавця. Важливим аспектом у методиці навчання гри на музичних інструментах є виявлення чіткої послідовності під час виконання різних музичних (практичних) завдань та застосування правильних (технічних) прийомів гри при розучуванні творів. При постановці задач у процесі навчання гри на музичному інструменті особливо важливе значення має поєднання індивідуальних занять з педагогом (де встановлюються задачі та формується технологічні шляхи їх досягнення) та самостійної підготовки студента (де відпрацьовуються технічні прийоми та удосконалюється виконавська майстерність).

Процес залучення до гри на інструменті вимагає від викладача виконання відповідних заохочувальних прийомів: виразне виконання твору на музичному інструменті; демонстрація різноманітних прийомів, способів звукоутворення і пояснення до них; встановлення не складних (на початковому етапі розучування) практичних та теоретичних завдань для самостійної роботи і т. ін. [3: 2–7]. При цьому, добре перевірені, традиційні методи й підходи навчання можуть доповнюватися іншими, з урахуванням використання інноваційних техноло-

гій під час навчання. Також, для заохочення на початковому етапі оволодіння струнним інструментом можна запропонувати самостійно винайти способи звукоутворення та прийоми гри на інструменті, а потім педагогу внести свої поправки.

На даному етапі дослідження, враховуючи поставлені задачі, розглянемо особливості методики навчання, враховуючи рівень освоєння інструмента та відповідні практичні завдання: *освоєння технічних прийомів гри; послідовність завдань з ускладненням музичного матеріалу; етапи розучування окремих (технічно складних) творів.*

Техніка прийомів гри безпосередньо залежить від конструкції інструмента. На початкових етапах оволодіння інструментом головну роль відіграє правильна постановка позиції за інструментом і положення інструмента відносно виконавця. Також важливо навчити правильним прийомам звукодобування. Правильне видобування звуків привчає відчувати різницю в якості звучання інструменту та самостійно орієнтуватися в різноманітних прийомах гри, що в свою чергу розвиває слуховий контроль і вміння виправляти неточності під час власного виконання [3: 9–10]. Зокрема, правильність та чіткість звукоутворення безпосередньо буде впливати на формування естетичного смаку учня.

На початковому етапі оволодіння інструментом для педагога важливо послідовно ускладнювати завдання, враховуючи індивідуальні можливості кожного виконавця. Також важливо поступово ускладнювати аудиторні та самостійні завдання, це буде розвивати інтерес до удосконалення техніки гри на інструменті та дозволить впроваджувати нові форми занять.

Одним із прийомів оволодіння струнним інструментом може бути порівняльний аналіз звуків природи й музичного інструменту та відтворення їх на інструменті. Загальновідомо, що характері звучання різних музичних інструментів можна знайти в природі (звуки природи) — голоси птахів, тварин, навіть мова людини. Такі підходи оволодіння інструментом дозволяють виявити виражальні можливості струнних інструментів.

Не менш важливим прийомом є використання речетай з різною висотою інтонування. Слід запропонувати учням придумати виражальні інтонації, наближуючи їх до наспівної мови. Інтонацію слід почергово підвищувати та понижати, одночасно шукаючи подібні звучання на інструменті, створюючи так короткі поспівки.

Як було сказано вище, поступово слід ускладнювати завдання й збільшувати обсяг навичок виконання на інструменті: від ритмічних малюнків, потім мелодій (спочатку побудованих на вузьких інтервалах) й до мелодій, які побудовані на значних відрізках звукоряду та ширших інтервалах [3: 12].

Під час розучування музичних творів (на початковому етапі нескладних п'ес, пісень) виконавець стикається з рядом проблем, зокрема чіткістю

відтворення ритмічного рисунку та точністю мелодійної лінії. Спочатку, для засвоєння прийомів правильного звукоутворення, педагогу слід запропонувати нескладні завдання: відтворення ритму, розучування ритмічних поспівок. Також слід враховувати, що розучування нескладних поспівок із поетичним текстом полегшить завдання бо римова на формула тексту легше запам'ятовується, так би мовити, закріплюючи разом з літературним текстом й музичний матеріал. Зокрема, поєднання поетичного тексту із музичним полегшує самостійну підготовку. Також важливо послідовно ускладнювати завдання: від вузьких інтервалів до ширших; від поспівок на одному звуці до інтервальних; опрацювання поступених ходів, розширення інтерваліки; акцент на розучуванні засобів музичного вираження для передачі музичного настрою. Зокрема, на початковому етапі знайомства зі струнними народними інструментами велике значення для розуміння засобів музичного вираження буде відігравати фортепіанний супровід (акомпанемент), що підкреслить оригінальність та своєрідність кожного з розучуваних творів [3: 14–16].

Навчання гри на музичних інструментах не обмежується тільки розучуванням репертуару. Задля розширення інтересу до інструменту важливо, щоб заняття носили творчий характер: наприклад, завдання на розвиток слуху (відтворити на слух знайому мелодію); транспонування (програти ритмічну поспівку або нескладну мелодію від різних за висотою звуків); винайти новий прийом гри на інструменті; початок імпровізації (не використовувати під час гри окремі ноти або струни). Творчі завдання урізноманітнюють аудиторну та самостійну роботу; розвивають гармонічний слух, музичну пам'ять, слухову уяву тощо. Важливо слідкувати за накопиченням музичного репертуару. Тут слід застерігатись від нудного нагромадження некорисного матеріалу, а послідовно й цілеспрямовано працювати над удосконаленням володіння інструментом. Зокрема, велика відповідальність лежить на процесі організації самостійної роботи. Завдання для самостійного опанування повинні бути чітко розраховані з урахуванням ступеню складності, вікових характеристик, технічних можливостей та загального часу для підготовки. З метою раціонального використання часу для самостійної підготовки слід привчати учня до складання розкладу годин самостійної роботи. Також слід вдумливо ставитись до порядку виконання завдань самостійної роботи: від простого до складного або від теоретичних завдань (теорія музики, біографічні відомості композиторів, історія музики, аналіз твору та ін.) до практичних (відпрацювання технічно складних фрагментів, вивчення творів напам'ять тощо).

Слід пригадати, що одним з основоположних елементів у практиці освоєння інструментом є аплікатура. Аплікатура повинна бути логічно виправданою та сприяти максимально вільному

й художньо виразному виконанню. Аплікатура не є суто технічним елементом інструменталіста — це ще й важливий засіб виразності для виконавця. Тому, працюючи над інтонаційно точними й вільними переходами, слід прискіпливо та виважено перевіряти аплікатуру в окремій фразі або частині твору [2: 8–9].

Не слід недооцінювати важливість правильної постановки руки та чітко виставленої аплікатури. Нехтування цими елементами може призвести до скутості рук і всього корпусу; спотворити виражальні характеристики та музично-інтонаційне значення твору; ускладнити техніку оволодіння інструментом й взагалі відбити інтерес до навчання.

Загалом техніка оволодіння струнним інструментом удосконалюється на всіх етапах навчання. Основним музичним матеріалом в класі струнних інструментів (зокрема, балалайки) повинен буди художній репертуар (народні пісні та їх обробки, твори класиків, як вітчизняних та й закордонних, оригінальні твори сучасних композиторів й, зокрема, власні композиторські пошуки, якщо учень має до такої форми роботи здібності).

Методика навчання гри на народних інструментах передбачає наявність тісного зв'язку з іншими предметами музично-теоретичної та музично-практичної спрямованості: елементарна теорія музики, сольфеджіо, гармонія, поліфонія, музична література, ансамблеве виконавство, оркестр тощо) [2: 2]. Такий зв'язок формує низку знань, умінь та навичок в галузі виконавства, що є вкрай необхідними у процесі розвитку творчих здібностей особистості. В результаті такого зв'язку вирішуються не тільки завдання музично-виховного напрямку, а й підвищується ефективність естетичного виховання особистості в цілому.

Опанування знань з дисциплін музично-теоретичної та музично-практичної спрямованостей (розуміння основ теорії музики, закономірностей розвитку мелосу, художніх засобів вираження в музиці та важливіших етапів розвитку музичного мистецтва, його основних напрямів і стилів) дозволяє вирішити ряд завдань: формування емоційної гнучкості та сприйняття музичних творів різних стилів; розвиток навичок ансамблевої гри та музичного слуху; формування індивідуальних творчих здібностей особистості; розвиток та удосконалення музичної пам'яті та відчуття ритму і т. ін. [7: 41–49].

Отже, саме встановлення тісного взаємозв'язку між навчанням, вихованням та розвитком творчих здібностей особистості слід приділяти пильну увагу, враховуючи індивідуальні особливості.

Також слід зазначити, що міжпредметний зв'язок дозволяє не тільки оволодівати новими знаннями й навичками з музичної грамоти чи виконавської майстерності, а й більш детально й поглиблено закріплювати вже отримані знання — через закріплення матеріалу, різні форми завдань, різноманітні

за характером та спрямованістю музично-теоретичні/практичні вправи. Педагог індивідуально може вирішувати, який матеріал потребує повторного або більш детального опрацювання та закріплення.

Так, наприклад, з метою розвитку музично-слухових уявлень або музичної пам'яті на заняттях зі спеціальності педагог впроваджує гру на слух, транспонування, читання з листа (на інструменті), а на заняттях по теорії музики або сольфеджіо практикується інтонування на пам'ять, написання музичних диктантів, читання з листа (голосом). При цьому педагог зосереджує увагу на формування відповідних музично-практичних якостей особистості та отриманні нових навичок і знань. А, наприклад, заняття з ансамблевого виконавства спрямовані на розвиток навичок колективної гри, музичного слуху, відчуття ритму. Ці завдання можна також виконувати на заняттях по сольфеджіо, гармонії: виконання музичних вправ дуєтом, тріо; двох-грехоголосні музичні диктанти, гармонізація мелодії, спів мелодії під власний акомпанемент, слухова побудова тональних акордів і т. д.

Однією з розповсюджених форм проведення практичного заняття у навчанні гри на інструменті є індивідуальне заняття педагога з учнем. Однак, на початковому етапі оволодіння інструментам, рекомендовано для закріплення практичного матеріалу, розвитку музичного слуху й пам'яті, відчуття ритму, ансамблевої гри застосувати групові заняття малого формату (2–4 учня). Такі заняття практикуються для читання з листа, оволодіння навичками акомпанування (один учень співає, другий грає), ансамблевої гри та розширення музичного кругозору учнів. Слід підкреслити, що важливе значення для збагачення й розширення музичних уявлень учня, розвитку навичок ансамблевої гри має робота із концертмейстером.

Поряд із аудиторною роботою педагог може використовувати позааудиторні форми й методи роботи задля підвищення результативності праці. Так, має сенс проводити тематичні збори (для розширення кругозору та музичних уявлень); відвідувати (обов'язково обговорювати та аналізувати після відвідування) концерти, спектаклі, театральні постанови; прослуховування та обговорення аудіо-, відеозаписів власних номерів і концертних виступів (аналізувати, знаходити позитивні й негативні моменти власного виконавства задля подальшого виправлення недоліків); відвідування виставок, зустрічей з професійними музикантами (композиторами, поетами, художниками), відкритих лекцій (семінарів) [4: 12–16].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Методика навчання гри на музичних інструментах вимагає чіткої послідовності та ретельно виваженого ускладнення завдань, з обов'язковим урахуванням індивідуальних здібностей та рівня творчого мислення учнів. Не слід забувати й про вікові та творчі особливості учня. Результативність навчання залежить від узгодженості всіх прийомів і форм музичних занять. Також важливу роль грає злагодженість та структурованість індивідуальних занять із заняттями малого групового формату та самостійною роботою учня. Педагог обов'язково разом з учнем визначає кількість годин самостійної роботи, враховуючи аудиторні заняття.

Отже, методика навчання гри на струнних народних інструментах не може містити якихось незначних елементів або форм роботи. Головне, щоб всі вони в достатній мірі враховувались, систематизувались й сприяли підвищенню результативності у оволодінні інструментом. При цьому форми й підходи, які спрямовані на розвиток творчих здібностей учня не повинні у великій мірі переважати над іншими формами роботи, бо в такому випадку учень не отримає традиційну, вкрай необхідну школу навчання гри на музичному інструменті, яка, в свою чергу, буде сприяти розвитку творчих здібностей.

Література:

1. Кабалеvский Д. Виховання серця. [Текст: глава 4. «З думкою про Сухомлинського»] / Д. Кабалеvский . — К.: Просвітництво, 1981.
2. Лычева Н. В. Обучение игре на народных инструментах (балалайка) [Електронний ресурс] / Н. В. Лычева // Учебная программа. — Режим доступа: <http://bukvar.su/muzyka/109888-Programma-obucheniya-igre-na-narodnyh-instrumentah-balalaiyka.html>.
3. Методика навчання дітей гри на музичних інструментах [Електронний ресурс] // Лекційні матеріали. — Режим доступа: http://studopedia.net/5_28832_metodika-navchannya-ditay-gry-na-muzichnih-Instrumentah.html.
4. Петрушин В. Музыкальная психология: учебное пособие [Текст] / В. Петрушин. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997.
5. Указ Президента України Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] // Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Президент України; Указ, Стратегія від 25.06.2013 № 344/2013. — Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>.
6. Хох И. Р. Драматургия урока музыки: особенности, содержание и структура. Методическое пособие / И. Р. Хох. — Томск., 2002. — 68 с.
7. Яковлева Е. Л. Психология развития творческого потенциала личности. [Текст] / Е. Л. Яковлева. — М.: Флинта, 1997.